

A photograph of a forest stream. The water is dark and reflects the surrounding trees and foliage. A large, moss-covered rock sits in the middle of the stream. The banks are covered in green moss and small plants. The background shows a dense forest with tall trees.

Zemgales un Kurzemes senās kulta vietas

Mag.hist. Andris Grīnbergs

Latvijas Petroglifu centrs

www.petroglifi.lv

Seno kulta vietu eksperts

Zemgales PR un Kurzemes PR

Koknese, 2012.g.5.jūnijs

Seno kulta vietu (SKV) skaits Kurzemē un Zemgalē Cult Identity projektā

Kurzemes PR	104 vietas
Zemgales PR	100 vietas

Attēlos:

- 1) Garozas Senču ozols Zemgalē.
- 2) Mēsraga Velna akmens Kurzemē.

Seno kulta vietu dažādība Kurzemes PR teritorijā

• Akmeņi	52
• Kalni	20
• Koki	16
• Avoti	10
• Alas	3
• Birzis	2
• Ūdenskritums	1

Attēlos: 1) Vanagkalns (Upurkalns).
2) Kļaviņu Velnapēdas akmens.

Seno kulta vietu dažādība Zemgales PR teritorijā

• Akmeņi	54
• Kalni	23
• Koki	8
• Avoti	5
• Upes	4
• Gravas	2
• Ala	1
• Ezers	1
• Pussala	1

Attēlos: 1) Mucenieku kausakmens.
2) Vērpju goba.

Bedrīšakmeņi – pašas senākās SKV

Bedrīšakmeņi uzskatāmi par senākajiem zināmajiem kulta akmeņiem. Apaļās iedobītes to virsmās ievērojamas izmantojot kādu citu nelielu akmeni pirms vairākiem tūkstošiem gadu. Latvijā pašreiz zināmi 63 šādi bedrīšakmeņi, no kuriem Kurzemē – 32. Visvairāk tie izplatīti Liepājas un Talsu apkārtnē.

Attēlos:

1. Dižstendes bedrīšakmens.
2. Ventkalnu bedrīšakmens.

Dažādi dobumakmeņi

Cilvēku meistarīgas darbības rezultāts – noslēpumaini dobumakmeņi. Kalti ar metāla instrumentiem, dažus gadsimtus senā pagātnē. Tomēr nav skaidrības par to izveides iemesliem. Vai senas kulta vietas, vai saimnieciski noderīgi akmeņi?

Latvijā zināmi 20 blodakmeņi, visvairāk – Kurzemē (12) un 10 kausakmeņi (tikai Zemgalē).

Attēlos:

1. Kausakmens Bauskas novadā.
2. Ulmales (Piņņu) blodakmens Pāvilostas novadā.

Pēdakmeņi

Pēdakmeņi ir akmeņi ar Velna vai kādu citu mitoloģisku personāžu it kā iemītām pēdām. Parasti pētnieki šādas pēdas vērtē kā dabiskas izcelsmes. Pēdakmeņiem nozīmīgākais – nostāsts un nosaukums.

Attēlos:

1. Savdabīgas formas pēda Dronku Velna akmenī, Sēlijā.
2. Mežūbulaišu pēdakmens Ezeres apkārtnē, Kurzemē.

Dižakmeņi kā senvietas

Latvija ir ļoti bagāta ar dižakmeņiem (akmeņi ar tilpumu 10m^3 un vairāk). Samērā bieži šādi dižakmeņi saistīti ar nostāstiem un teikām. Ļoti raksturīgs nosaukums – Velnakmens.

Attēlos:

1. Grīžu Velna beņķis Ventspils novada Tārgales pagastā.
2. Velna akmens Jēkabpils novada Rubenes pagastā.

Senie svētozoli

Ozoli kā seni svētie koki visvairāk zināmi Vidzemē un Kurzemē. Bieži šādi ozoli sasnieguši izcilus dižkoku izmērus. Par dižozolu tiek uzskatīti ozoli sākot no 4m apkārtmēra. Ozolu augšanas ātrums ir ap 2 cm gadā, līdz ar to 8 m resnais Strēļu Svētozols varētu būt ap 400 gadus vecs.

Attēlos:

1. Mundigu Upurozols Talsu apkārtnē.
2. Strēļu Svētozols Abavas ielejā.

Senās svētliepas

Kurzemei ļoti raksturīgas ir svētliepas. Mūsdienās apskatāmas gan dižkoku izmērus sasniegušas liepas, gan seno svētliepu nākamo paaudžu atvases.

Attēlos:

1. Valdemārpils Elku liepa.
2. Usmas Elku liepa.

Kulta kalni

Latvijā ļoti izplatītas senvietas ir dažādi kulta kalni. Visbiežāk tos sauc – Elku kalns vai Baznīcas kalns.

Attēlos:

1. Vanagkalns (Upurkalns) Talsu apkārtnē.
2. Skats no Tērvetes pilskalna uz Svēto (Zviedru) kalnu.

Avoti kā senās kulta vietas

Avoti kā senas kulta vietas zināmi visā Latvijā.

Bieži par šādiem avotiem ir nostāsti par ūdens dziednieciskajām īpašībām, nereti tie atspoguļojas arī avotu nosaukumos – piemēram, Acu avots, Veselības avots, u.c.

Attēlos:

1. Saltupju svētavots ar dobumakmeni pie Aknīstes.
2. Kurmāles Baltavots Kuldīgas apkārtnē.

Alas kā senās kulta vietas

Kurzeme ir otrs alām bagātākais Latvijas reģions (aiz Vidzemes). Taču tikai dažas no Kurzemes alām ir vērtējamas kā SKV. Tās visas atrodas Ziemeļkurzemē, bijušā Talsu rajona teritorijā. Zemgalē ir tikai viena ala, kuras piederība pie senvietām ir diskutabla.

Attēlos:

1. Varbūtējā Velna ala pie Aknīstes, Sēlijā, izveidota laužot dolomītus.
2. Skats uz āru no Māras avotiņa (Laupītāju) alas, Kurzemē.

Elku birzis

Kādreiz Kurzemē bijušas ne vien Elku birzis, bet pat svētie meži. Mūsdienās maz kas no tā atlicis.

Kurzemē – tikai divas,
Zemgalē un Sēlijā - nav.

Attēlos:

1. Elku birzs atlikums Aizputes novadā.
2. Norādes zīme Ķoniņciema (Turlavas) Elku birzī Kuldīgas novadā.

Seno kulta vietu īpašumtiesības

Īpašumtiesību veids	Kurzemes PR	Zemgales PR
Privāts	75	61
Valsts	11	31
Pašvaldības	10	3
Juridiskās personas	8	5

Attēlā:
Pļaviņu Velnakmens.

Jaunatklātas senās kulta vietas projekta laikā Zemgalē un Kurzemē

Zemgale, 2011.g.	1 bedrīšakmens
Kurzeme, 2012.g.	4 bedrīšakmeņi

Attēlos:

- 1) Ogānu bedrīšakmens Zemgalē,
Naudītes pagastā.
- 2) Vecvisminu bedrīšakmens Kurzemē,
Rucavas pagastā.

Seno kulta vietu apmeklētības grūtības

Galvenās grūtības tūristiem
apmeklējot senās kulta vietas:

- Grūti pieejamas, īpaši mežainos apvidos.
- Grūti lokalizējas, ja nav norāžu zīmju.
- Nav informācijas uz vietas (nav stendu).
- Dažādi privātīpašumu ierobežojumi.
- Piedrazojums, nesakoptība.

Attēlos:

- 1) Ļoti grūti pieejamais Skroderu akmens Zemgalē, Naudītes pagasta mežos.
- 2) Leiskinu Velna liepa Sēlijā, Rubenes pagastā var pārsteigt tūristus ar pamatīgu piedrazojumu.

Seno kulta vietu saglabāšanas grūtības

SKV projekta gaitā apsekotas vairākas senvietas, kuru aizsardzība jau daudzus gadus ir neapmierinoša un kritiska.

Attēlos:

1. Elekšu bedrīšakmens, Priekules novadā, Kurzemē.
2. Teiku (Ubadzes) ozols Kokneses novadā.

Abos šajos piemēros nepieciešams senvietas norobežojums un norādes zīme.

Seno kulta vietu lietošana mūsdienās

SKV tiek lietotas vēl mūsdienās,
un tas ir viens no veidiem kā
tās saglabāt.

Attēlos:

1. Valgales Baznīckalnā.
2. Skats no Vanagkalna.
3. Kurmāles Baltavots.

Papildus informācija par senvietām

Attēlos: Tēviju Velna akmens.

Ķoniņciema Elku birzs liepa.

- www.petroglifi.lv
- www.mantojums.lv
- E-pasts: petroglifi@inbox.lv